

GIEDRĖ JANKEVIČIŪTĖ

*Muzeum Dziedzictwa Kościelnego w kościele św. Michała
w Wilnie*

18 października 2009 r., w dniu św. Łukasza, patrona artystów, uroczystie otwarto Muzeum Dziedzictwa Kościelnego w Wilnie. W ceremonii otwarcia placówki wzięli udział jej założyciele – kardynał Audrys Juozas Bačkis, metropolita wileński i mer Wilna Vilius Navickas – oraz przybyli goście: arcybiskup Kolonii kardynał Joachim Meisner, prezydent Republiki Litewskiej Dalia Grybauskaitė i przewodnicząca Sejmu RL – Irena Degutienė. Muzeum powstało w odrestaurowanym kościele św. Michała, jednej z najpiękniejszych świątyń Wilna, która, choć formalnie czynna, przez kilka dziesięcioleci była jakby nieobecna w pejzażu miasta. Działała – co ważne – nie jako kościół katolicki, ale jako muzeum. W 1956 r. budynek przekazano na potrzeby ekspozycji projektów architektonicznych, fotografii i makiet. O muzeum wiedziało tylko wąskie grono specjalistów, którzy rzadko uchylali ciężkie podwoje gmachu. Trafiali tu tylko najbardziej dociekliwi turyści i najwięksi miłośnicy sztuki wileńskiej, którzy na własne oczy chcieli zobaczyć grobowiec Leona Sapiehy i jego żon oraz epitafium Kazimierza Sapiehy. Gdy wchodziło się w tę poprzedzianą białymi gablotami przestrzeń, miało się wrażenie, że jest ona opuszczona. Świątynia wydawała się martwa, pozbawiona swojej tożsamości, mimo że nagrobki Sapiehów i dekoracje retabulum pozostały niezmienione.

W ramach przygotowań do otwarcia Muzeum Dziedzictwa Kościelnego kościół św. Michała został przebudowany: otwarto na nowo otwory okienne, zaślepione sylikonowymi ceglami, zburzono dobudowane w czasach sowieckich ściany działowe w przylegającym do kościoła korytarzu klasztornym, a w końcu odtworzono (na podstawie zdjęć wykonanych przez Jana Bułhaka) balustradę balkonu organowego. Wnętrze stało się nie tylko jaśniejsze, ale na nowo nabrało cech świątyni. Z okazji otwarcia muzeum do świątyni wróciła część obrazów z jego ołtarza głównego oraz

wizerunki św. Michała i św. Klary, które kiedyś zdobiły ołtarze boczne. Z dzwonnicy znowu dało się słyszeć bicie odrestaurowanych, osiemnastowiecznych dzwonów. Być może w przyszłości znajdzie się tu też reprodukcja – przypominająca o dawnej, największej świętości kościoła św. Michała – wizerunku Matki Boskiej, znanej jako Madonna Sapieżyńska, czczonego obecnie w katedrze. Zgodnie z propozycją projektodawczyni ekspozycji, Ingrid Bussenius, dla zwiedzających otwarte jest wejście boczne, natomiast główne wejście kościoła – a właściwie kruchta – zostało przeszklone i zamienione na przestrzeń wystawienniczą. Bardzo jej brakowało, bo eksponaty rozmieszczone są tylko w obrębie kościoła, zakrystii i balkonu organów. W korytarzyku klasztornym znajdują się kasa i mała księgarnia, a pozostałe pomieszczenia zajmują magazyny i pokoje pracowników. Zbiory są już spore, a po oficjalnym otwarciu muzeum powinny się jeszcze powiększyć, bo odpowiedzialni za administrację wileńskich kościołów chętnie oddaliby w ręce muzealników nieużywane już sprzęty liturgiczne i dzieła sztuki sakralnej. Przychylność księży względem muzeum wynika także ze zobowiązania jego dyrekcji, że w razie potrzeby, np. z okazji szczególnych uroczystości, eksponaty będą wypożyczane byłym właścicielom, którzy będą chcieli je wykorzystać zgodnie z pierwotnym, liturgicznym przeznaczeniem. Na razie najlicniejszą część kolekcji stanowią szaty liturgiczne, ze szczególnie bogatym zbiorem ornatów. Dyrektor muzeum, Sigita Maslauskaitė, deklaruje, że ekspozycja w przyszłości będzie okresowo zmieniana, by zwiedzający mogli zapoznać się z całym bogactwem zbiorów muzealnych. Oczywiście niektóre dzieła będzie można oglądać stale. To dotyczy przede wszystkim najwartościowszych przedmiotów ze skarbca katedry wileńskiej: monstrancji Gasztołdów, relikwiarza św. Stanisława, szesnastowiecznych kielichów i innych zabytków sztuki złotniczej, z których możemy być dumni. To najciekawsza część zbiorów, nie tylko z punktu widzenia historycznego, ale także z powodu ich wartości artystycznej.

Zwrot zbiorów skarbca katedralnego Kościołowi otwierał proces rzeczywistej restytucji własności kościelnych dzieł sztuki na Litwie, który skłonił kardynała Bačkisa do wydania w październiku 2005 r. dekretu o założeniu Muzeum Dziedzictwa Kościelnego. Faktycznie w marcu 2006 r. skarbiec wrócił do prawowitych właścicieli. Formalnie muzeum było już założone, zatem złożona przez kardynała obietnica, że odzyskane bogactwa nie będą przed społeczeństwem ukrywane, brzmiała zupełnie poważnie.

Od tego dnia systematycznie przygotowywano się do otwarcia muzeum. Dopóki w kościele św. Michała pracowali restauratorzy i trwały roboty budowlane (autorką projektu architektonicznego jest Aušra Gvildienė), w Litewskim Muzeum Narodowym w Wilnie prezentowane były „próby” Muzeum Dziedzictwa Kościelnego. Pierwsza taka wystawa, symbolicznie nazwana inauguracyjną, została otwarta 8 marca 2006 r. W następnym roku miała miejsce wystawa poświęcona błogosławionemu biskupowi wileńskiemu, Jerzemu Matulewiczowi (1871-1927). Później zaprezentowano dzieła współczesnej litewskiej artystki Salviniji Giedrimienė (tekstylija kościelne) oraz wystawę na czterechsetlecie litewskiej prowincji jezuickiej, a w końcu zorganizowano bardzo interesującą ekspozycję poświęconą uczczeniu sześćsetle-

cia kościoła parafialnego w Trokach. Ta ostatnia przybliżyła zwiedzającym początki chrześcijaństwa na Litwie. W ten sposób w pomieszczeniach Litewskiego Muzeum Narodowego zaprezentowano aż pięć wystaw. Poza tym ciągle konsultacje, praktyczna pomoc w konserwowaniu i odnawianiu eksponatów oraz wsparcie moralne ze strony pracowników Muzeum Narodowego pozwalają uważać ich, a szczególnie ich przełożoną, dyrektorkę Birutę Kulnytę, za matki i ojców chrzestnych nowego, kościelnego muzeum.

W przygotowaniu jego otwarcia wartościowe okazało się też doświadczenie z zagranicy: od lipca 2008 r. do stycznia 2009 r. zbiory skarbcza katedry wileńskiej były prezentowane w Polsce, najpierw na Zamku Królewskim w Warszawie, a potem na Wawelu. Z okazji tej prezentacji, w wyniku współpracy polskich i litewskich historyków sztuki i muzealników, wydany został obszerny katalog¹, który można warunkowo uznać za pierwszy wkład nowego muzeum w badania nad dziedzictwem kościelnym; warunkowo – bo prace naukowe z tej dziedziny, poświęcone dziejom wizerunków świętego Kazimierza, opublikowała dyrektorka tego muzeum, Sigita Maslauskaitė². Niestety ze względu na brak środków po wystawach w Litewskim Muzeum Narodowym w Wilnie nie pozostał trwały ślad w postaci katalogów.

Z doświadczeń współpracy międzynarodowej korzystali twórcy muzeum przy realizowaniu najważniejszego swego zadania, a więc selekcji eksponatów i sposobu ich prezentacji na stałej ekspozycji. Grupa przygotowująca wystawę pracowała pod kierownictwem historyka sztuki z Kolonii, Martina Seidlera. Realizację jego zamysłu, tzn. projekt ekspozycji, powierzono architektce Ingrid Bussenius, która wcześniej przygotowała podobne wystawy w katedrach w Kolonii i w Münster. Dlaczego Niemcy? Na Litwie nikt nie miał doświadczenia w tworzeniu tego typu muzeum, zaś archidiecezje wileńską i kolońską łączyły bliskie i serdeczne więzi przyjaźni. Konsultacje powoli przerodziły się w bezpośredni udział w realizacji pomysłu powołania takiego muzeum. Niemieccy specjaliści dokładnie zapoznali się ze zbiorami i ich historią, a potem zbudowali wyrazistą w wymiarze estetycznym i historycznym, zwartą, a jednocześnie różnorodną i bogatą ekspozycję. Pozwoli ona choćby minimalnie obeznanemu z dziejami Kościoła i sztuki sakralnej odbiorcy na dość czytelne wyobrażenie o dawnym bogactwie archidiecezji wileńskiej.

Słabiej przygotowanym zwiedzającym muzeum w przyszłości planuje zaproponować wachlarz programów edukacyjnych i warsztatowych. Jego zbiory przemawiają mają nie tylko do znawców, ale do wszystkich, których interesuje przeszłość Litwy i Kościoła katolickiego. W tym celu mają zostać przygotowane krótkie filmy do stałej

¹ *Skarbiec katedry wileńskiej. Zamek Królewski w Warszawie, 2 lipca-28 września 2008. Zamek Królewski na Wawelu, 15 października 2008-15 stycznia 2009*, red. nauk. D. Nowacki, A. Saratowicz-Dudyńska, tłum. esejów i not K. Korzeniewska-Wołek, Warszawa 2008.

² Zob. np. S. Maslauskaitė, *The cult and iconography of st. Casimir at the 16th – beg. of 19th centuries. Summary of doctoral dissertation humanities, art criticism (03 H), art history (H 310)*, Vilnius 2005.

prezentacji. Będą one wyjaśniać i obrazowo pokazywać, jak się używa i jakie znaczenie symboliczne mają szaty liturgiczne, naczynia i inne sprzęty.

Nowe muzeum przywróciło dawną spójność tzw. zespołowi staromiejskiemu Wilna. Składają się na niego trzy kościoły: św. Anny, bernardyński i św. Michała. Otwarcie Muzeum Dziedzictwa Kościelnego uczyniło z kościoła św. Michała miejsce spotkania Kościoła katolickiego na Litwie z dziejami państwa i kultury. Należy mieć nadzieję, że muzeum będzie nie tylko obrazowało historię Kościoła, państwa i społeczeństwa, ale przyczyni się też do zmniejszenia dystansu między Kościołem a ludźmi, którzy chcieliby go lepiej poznać.

Z litewskiego tłumaczyła
Katarzyna Korzeniewska

